Valentin Trifescu

Geografii artistice și regionalism în istoriografia de artă din Alsacia

Presa Universitară Clujeană

VALENTIN TRIFESCU

GEOGRAFII ARTISTICE ȘI REGIONALISM ÎN ISTORIOGRAFIA DE ARTĂ DIN ALSACIA

Valentin Trifescu (Brad, n. 1986) este istoric şi istoric de artă. Doctor în istorie la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca şi la Universitatea din Strasbourg. Studii postdoctorale în filologie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi. S-a format pe lângă profesorii Nicolae Sabău, Jean-Noël Grandhomme, Philippe Lorentz şi Andrei Corbea-Hoişie. Din 2015 este lector asociat la Universitatea „Sapientia" din Miercurea Ciuc.

Valentin Trifescu

GEOGRAFII ARTISTICE ȘI REGIONALISM ÎN ISTORIOGRAFIA DE ARTĂ DIN ALSACIA

Presa Universitară Clujeană
2016

Referenți științifici:
Prof. univ. dr. Nicolae Sabău,
Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca
Conf. univ. dr. Giordano Altarozzi,
Universitatea „Petru Maior" din Târgu Mureș

Pe copertă: Sébastien Stoskopff, *Marea vanitate*, 1641,
Musée de l'Œuvre Notre-Dame, Strasbourg
(Foto. © Musées de Strasbourg)

ISBN 978-606-37-0010-1

© 2016 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Tehnoredactare computerizată: Alexandru Cobzaș

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Părinților mei

Cuprins

Cuvânt înainte 9

I. O încercare de definire a regionalismului 11

II. Regionalism și geografii identitare în Alsacia interbelică 35

III. Regionalismul în istoriografia de artă din Alsacia 53

IV. Istoricul de artă și muzeograful strasbourghez Hans Haug 151

V. Lista ilustrațiilor 191

VI. Bibliografie 193

Cuvânt înainte

Lucrarea de față are la bază o parte a tezei noastre de doctorat, susținute în anul 2013 la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj și la Universitatea din Strasbourg. Primele publicații în domeniu, care se vor regăsi integrate în textul cărții sau în bibliografie, au apărut începând cu anul 2009.

Interesul nostru pentru arta și istoriografia de artă din Alsacia a fost declanșat în anul 2008, după ce am urmat cursul-seminar susținut de profesorii Philippe Lorentz și Elisabeth Clementz, în muzeele *l'Œuvre Notre-Dame* din Strasbourg și *Unterlinden* din Colmar.

Le suntem recunoscători pentru sprijinul acordat, pe parcursul cercetării noastre, profesorilor Jean-Noël Grandhomme și Nicolae Sabău. Le mulțumim doamnelor: Georgiana Medrea Estienne, Pascale Merlin, Enikő Pál și Codruța Săcelean. Le mulțumim domnilor: François Bréda, Hervé Doucet, Alexandru Gafton, Gheorghe Mândrescu, Claude Muller, Toader Nicoară, Cornel Sigmirean, precum și bibliotecarilor Muzeelor și Universității din Strasbourg.

Cluj, 16 iulie 2016 Valentin Trifescu

VI. Bibliografie

Dictionare

Vasile Stati, *Dicționar moldovenesc-românesc,* Chișinău, Tipografia Centrală, 2003

***, *Nouveau dictionnaire de biographie alsacienne,* http://www.alsace-histoire.org/fr/dictionnaire-de-biographie/ndba-g.html (accesat în 4 aprilie 2013)

Volume

Acker, Paul, *Le beau jardin,* Paris, Librairie Plon, 1912

Ahnne, Paul, *Le visage romantique de l'Alsace. Lithographies de 1815 à 1870,* Strasbourg – Paris, Compagnie des Arts Photomécaniques, 1950

Baas, Émile, *Situation de l'Alsace,* Strasbourg, Les Éditions de l'Est, 1946

Baas, Geneviève, *Le malaise alsacien (1919–1924),* No. special, „Jurnal Developpement et Communaute", V, 10, 1972

Baechler, Christian, *Les Alsaciens et le grand tournant de 1918,* Strasbourg, 1972

Braudel, Fernand, *L'identité de la France. Espace et Histoire,* Paris, Éditions Arthaud-Flammarion, 1986

Brauner, Joseph, *Sebastian Stosskopf, ein Strassburger Maler des 17. Jahrhunderts,* Elsass-Lothringen Wissenchaftliche Gesellschaft, Strassburg 1933

Boia, Lucian, *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune,* ediția a 3-a revizuită și adăugită, București, Editura Humanitas, 2008

Cioran, Emil, *Despre Franța,* stabilirea textului, prefață și note de Constatin Zaharia, București, Editura Humanitas, 2011
Charles-Brun, Jean, *Le régionalisme,* Paris, Bloud et Cie éditeurs, 1911
Chartier, Roger, *Lumea ca reprezentare. Istoria între certitudini și neliniști,* traducere din limba franceză și introducere de Dragoș Jipa, București, Editura România Press, 2010
Deutsch, Michel, *L'Alsace dans le desordre,* Strasbourg, Éditions „bf", 1993
Dollinger, Ferdinand, *L'Alsace. Choix de textes précédés d'une étude,* Paris, Librairie Renouard, H. Laurent Éditeur, 1929
Dupeux, Cécile, *Musée de l'Œuvre Notre-Dame de Strasbourg,* Paris, Éditions Scala, 1999
Finck, Adrien, *Littérature alsacienne. XXe siècle,* Strasbourg, Éditions SALDE, 1990
Flory, Thiébaut, *Le mouvement régionaliste français. Sources et développements,* préface de Marcel Prélot, Paris, Presses Universitaires de France, 1966
Focillon, Henri, *Viața formelor* și *Elogiul mâinii,* ediția a 2-a, trad. de Laura Irodoiu Aslan, București, Editura Meridiane, 1995
Gérard, Charles, *Les artistes de l'Alsace pendant le Moyen Age,* vol. I, Paris, Éditions Berger-Levrault et Cie, 1872
Gherman, Sabin, *Regionalizare: raport despre starea națiunii,* Cluj, Editura Etnograph, 2003
Gimpel, Jean, *Constructorii goticului,* trad. de Crișan Toescu, București, Editura Meridiane, 1981
Gras, Solange; Gras, Christian, *La révolte des régions d'Europe occidentale de 1916 à nos jours,* préface de Roland Mousnier, Paris, Presses Universitaires de France, 1982
Hallays, André, *Les monuments de l'Alsace,* illustrations de M. Balthasar Haug, tirée de la Carte « Les Beautés de l'Alsace », Strasbourg, Editée par la « Commission du Grand Tourisme », 1932
Idem, *Sites et monuments. L'Alsace (le Haut-Rhin – le Bas-Rhin),* Paris, Touring-Club de France, 1929
Hansi, *Les clochers dans les vignes,* Paris, Librairie Floury, 1929
Haug, Hans, *L'Art en Alsace,* Paris, Éditions Arthaud, 1962
Idem, *Les Faïences et porcelaines de Strasbourg,* Strasbourg, Éditions Jean-Pierre Gyss, 1979
Idem, *Grünewald (Mathis Nithart),* Paris, Les Éditions Braun & Cie, 1936

Idem, *Le jardin médiéval du Musée de l'Œuvre Notre-Dame à Strasbourg,* Paris et Strasbourg, 1957
Idem, *Martin Schongauer et Hans Burgkmair. Étude sur une vierge inconnue,* Strasbourg – Paris, Éditions des Archives Alsaciennes d'Histoire de l'Art, Librairie ISTRA, 1938
Idem, *Musée de l'Œuvre Notre-Dame,* Strasbourg, 1956
Idem, *L'Orfèvrerie de Strasbourg dans les collections publiques françaises,* Paris, Musées Nationaux, 1978
Idem, *Strasbourg,* Paris, Éditions TEL, 1946
Heitz, Robert, *L'Alsace vue par les artistes,* Paris, Éditions des Horizons de France, 1952
Idem, *La sculpture en Alsace des origines à nos jours,* Colmar-Strasbourg-Paris, Éditions Alsatia, 1949
Idem, *Strasbourg,* Paris, Librairie Hachette, 1961
Hoffet, Frédéric, *Psychanalyse de l'Alsace,* Paris, Éditions Flammarion, 1951
Ignat-Coman, Luminița, *Imaginea de sine la românii ardeleni în perioada dualistă,* Cluj, Editura Argonaut, 2009
Ivanovici, Victor, *Repere în zigzag,* prefață de Matei Călinescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000
Klein, Pierre, *L'Alsace inachevée,* Colmar, Éditions Do Bentzinger, 2004
Lienhard, Marc, *Histoire &* aléas *de l'identité alsacienne,* Strasbourg, La Nuée Bleu, 2011
Mâle, Émile, *L'art allemand et l'art français du Moyen Age,* Paris, Librairie Armand Colin, 1917
Manolache, Gheorghe, *Resurecția localismului creator. O experiență spirituală în Mitteleuropa provinciilor literare,* Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga", 2006
Manolache, Viorella, *Dinamica modelului european asupra localismului creator în epoca „modernismului ofensiv" (prima jumătate a secolului XX),* afterword Ionas Aurelian Rus, Sibiu, Editura Techno Media, 2010
Maugué, Pierre, *Le particularisme alsacien (1918–1967),* Paris, Presses d'Europe, 1970
Meyer, Anne-Doris, *Muséographie du Musée de L'Œuvre Notre-Dame à Strasbourg (1931–1964),* Mémoire de Maîtrise en Histoire de l'Art, sous la direction du professeur Roland Recht, Strasbourg, Université de Strasbourg, juin 1995

Nastasă, Lucian; Salat Levente edit., *Maghiarii din România și etica minoritară (1920–1940),* Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2007
Nemoianu, Virgil, *O teorie a secundarului. Literatură, progres și reacțiune,* tradus de Livia Szász Câmpeanu, București, Editura Univers, 1997
Nicoară, Toader, *Clio în orizontul mileniului trei. Explorări în istoriografia contemporană,* Cluj, Editura Accent, 2002
Idem, *Clio în orizontul mileniului trei. Noi explorări în istoriografia contemporană,* vol. al II-lea, Cluj, Editura Accent, 2009
Nouzille, Jean, *La Transylvanie. Terre de contacts et de conflits,* Strasbourg, Revue d'Europe Centrale, 1993
Odilé, Claude, *Alsace,* Paris, Éditions Alpina, 1934
Patapievici, Horia-Roman, *7 conferințe despre situația de fapt,* ediția a 2-a, București, Editura Humanitas, 2005
Popovici, Aurel C., *Stat și Națiune. Statele-unite ale Austriei-Mari. Studii Politice în vederea rezolvării problemei naționale și a crizelor constituționale din Austro-Ungaria,* trad. de Petre Pandrea, București, Fundația Pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", 1939
Recht, Roland, *La lettre de Humboldt – du jardin paysager au daguerréotype,* s. l., Christian Bourgois éditeur, 2006
Ritter, Jean, *L'Alsace,* Paris, Presses Universitaires de France, 1985
Schnitzler, Bernadette, *Histoire des Musées de Strasbourg. Des collections entre France et Allemagne,* Musées de la Ville de Strasbourg, Strasbourg 2009
Taine, Hippolyte, *Philosophie de l'art,* tome premier, septième édition, Paris, Librairie Hachette et Cie, 1895
Idem, *Philosophie de l'art,* tome second, sixième édition, Paris, Librairie Hachette et Cie, 1893
Tătar, Octavian, *Construirea identității regionale. Geneza transilvanismului,* Alba Iulia, Tipografia Universității „1 Decembrie 1918", 2009
Thiesse, Anne-Marie, *La création des identités nationales. Europe XVIIIe-XIXe siècles,* Paris, Éditions du Seuil, 2001
Ungureanu, Cornel, *Mitteleuropa periferiilor,* Iași, Editura Polirom, 2002
Paul Veyne, *Cum se scrie istoria,* trad. de Maria Carpov, București, Editura Meridiane, 1999

Vonau, Pierre, *Note de recherche sur le régionalisme alsacien (août 1926),* mémoire de maîtrise sous la direction d'études de Monsieur François G. Dreyfus, Faculté des Lettres et Sciences Humaines, Université de Strasbourg, Strasbourg, 1968
Zumstein, Hans; Nohlen, Marie-José, *Musée de l'Œuvre Notre-Dame. Musée strasbourgeois du Moyen Âge et de la Renaissance,* Strasbourg, Éditions des Musées de Strasbourg, 1990

Articole, studii, broșuri

Ahnne, Paul, *Hans Haug 1890–1965. Le conservateur de musée et l'historien de l'art. L'artiste – l'homme,* în „Cahiers Alsaciens d'Art, d'Archéologie et d'Histoire", XI, Strasbourg 1967
Bergner, Georges, *La vie littéraire,* în vol. „L'Alsace depuis son retour à la France", tome I, Strasbourg, Comité Alsacien d'Études et d'Information, 1932
Bergounioux, Frédéric Marie, *Les fondements géologiques du régionalisme français,* extrait des „Mémoires de l'Académie des Sciences, Inscription et Belles-Lettres de Toulouse", Treizième série, IV, Toulouse, Imprimerie Toulousane, 1942
Bischoff, Georges, *Mon village à l'heure des tranchées. Oncle Hansi, la Grande Guerre et les petits enfants,* în vol. „Boches ou tricolores? Les Alsaciens-Lorrains dans la Grande Guerre", sous la direction de Jean-Noël Grandhomme, Strasbourg, Éditions La Nuée Bleue, 2008
Bloch, Marc, *Pour une histoire comparée des sociétés européennes,* în vol. „L'Histoire, la Guerre, la Résistance", édition établie par Annette Becker et Étienne Bloch, Paris, Éditions Gallimard, 2006
Bocholier, François, *Les projets de réforme du statut de la Transylvanie dans le contexte des relations internationales (1890–1920),* în vol. „Illusions de puissance, puissance de l'illusion. Historiographies et histoire de l'Europe centrale dans les relations internationales de l'Entre-deux-guerres", dir. Traian Sandu, L'Harmattan, Paris, 2005
Boia, Lucian, *Cuvânt înainte – Cu privire la funcția imaginară a insulei,* în vol. „Insula. Despre izolare și limite în spațiul imaginar", coord. Lucian Boia, Anca Oroveanu, Simona Corlan-Ioan, București, Colegiul Noua Europă, 1999

Boutry, Philippe, *Le clocher,* în vol. „Les lieux de mémoire", III, 2, sous la direction de Pierre Nora, Paris, Éditions Gallimard, 1992
Braconnier, Céline, *Résistances du local à l'emprise symbolique du national à Paris à la fin du XIXe siècle,* in vol. „Capitales culturelles. Capitales symboliques. Paris et les expériences européennes (XVIIIe-XXe siècles)", sous la direction de Christophe Charle et Daniel Roche, Publications de Sorbonne, Paris, 2002
Cahn, Walter, *L'art français et l'art allemand dans la pensée de Focillon,* în vol. „Relire Focillon", George Kubler, Walter Cahn, Willibald Sauerländer, Jacques Thuillier, Philippe Junod, Paris, École Nationale Supérieure des Beaux-Arts, 1998
Caritey, Jacques, *Mémoire de la nation et mémoire régionale. Pour une théorie politique de l'histoire locale,* în „La Revue Administrative", XLVI, 273, mai-juin, 1993
de Cayeux, Jean, *In hoc signo. Exposition des chefs-d'œuvre de l'art alsacien et lorrain,* în „La Réforme", nr. din 6 nov. 1948
Charles-Dominique, Luc, *« Folklore » et « enfermement national »: l'ethnomusicologie européaniste de Brăiloiu à l'épreuve de l'exotisme,* în vol. „Mémoire vive. Hommages à Constantin Brăiloiu", sous la direction de Laurent Aubert, Genève, Infolio – Musée d'Ethnographie, 2009
Dávid Gyula, *Transilvanismul. Câteva considerații în legătură cu conceptul și prezențele lui în trecut și prezent,* în vol. „Austrian Influences and Regional Identities in Transylvania", edited by François Bréda, Valentin Trifesco, Luminița Ignat-Coman, Giordano Altarozzi, Bratislava – Frauenkirchen, Editura AB-ART – Grenzenlose Literatur, 2012
Deltour, Bruno, *La mémoire de la Grande Guerre. Un mythe patriotique alsacien à l'épreuve de l'Europe,* în „Revue des Sciences Sociales", 30, Strasbourg, 2003
Dima, Alexandru, *Localismul creator. Definirea și justificarea lui,* în „Activitatea grupării THESIS pe anul 1933–1935", Editura Cartea Românească, Sibiu, 1935
Dollinger, Lucien, *L'Alsace géographique et économique,* în vol. „Alsace", général de Lattre de Tassigny, Lucien Dollinger, Hans Haug, René Paira, ill. de J.-M. Curutchet, Paris, Éditions Jacques Vautrain, 1947
Ducci, Annamaria, *Henri Focillon, l'arte popolare e le scienze sociali,* în „Annali di Critica d'Arte", 2, Torino, 2006

Dupeux, Cécile, *Hans Haug et la valorisation de l'école artistique régionale dans les musées de Strasbourg,* în vol. „La notion d'« École »", Christine Peltre et Philippe Lorentz (études rassemblées par), Strasbourg, Presses Universitaires de Strasbourg, 2007
Idem, *Sébastien Stoskopff dans les collections des Musées de Strasbourg. Un artiste emblématique,* în vol. „Sébastien Stoskopff (1597–1657). Un maître de la nature morte", Strasbourg, Musées de Strasbourg, 1997
Henri Focillon, *L'art roumain,* în vol. „La Grande Roumanie. Album édité à l'occasion des fêtes de l'Union. 1929", Paris, Édité par l'Illustration, 1929
Idem, *Préface,* în vol. „L'art du paysan roumain", Georges Opresco, București, Académie Roumaine, 1937
Gasnier, Thierry, *Le local. Une et divisible,* în vol. „Les lieux de mémoire", sous la direction de Pierre Nora, III, 2, Paris, Éditions Gallimard, 1992
Ghibu, Onisifor, *Călătorind prin Basarabia. Impresiile unui român ardelean,* Chișinău, Tipografia Eparhială, 1923
Idem, *O călătorie prin Alsacia-Lorena. Țara și școlile ei,* extras din „Revista Generală a Învățământului, IV, 4–6, București, 1909
Grandhomme, Jean-Noël, *Esquisse d'une histoire des combattants alsaciens-lorrains de l'armée allemande (1914–1919),* în vol. „La Grande Guerre. Pratiques et expériences", sous la direction de Rémy Cazals, Emmanuelle Picard et Denis Rolland, Toulouse, Éditions Privat, 2005
Idem, *L'incendie de la cathédrale de Reims pendant la Première Guerre mondiale: réalités, symbole et propagande,* în vol. „Les hommes et le feu de l'Antiquité à nos jours. Du feu mythique et bienfaiteur au feu dévastateur", dir. François Vion-Delphin, François Lassus, Besançon, Presses Universitaires de Franche-Comté, 2007
Haug, Hans, *L'Alsace, pays d'art et d'histoire,* în „La Qualité française", III, 8, s. a
Idem, *Art alsacien,* în „Quadrige", nouvelle série, 12–14, Paris, 1948
Idem, *Avant-propos,* în „Chefs d'œuvre de l'art alsacien et de l'art lorrain", octobre-novembre 1948, Musée des Arts Décoratifs, Paris 1948
Idem, *La Cathédrale dans la cité,* în vol. „La Cathédrale de Strasbourg", Hans Haug, Robert Will, Théodore Rieger, Victor Beyer, Paul Ahnne, préface de Étienne Fels, Strasbourg, Éditions des Dernières Nouvelles, 1957

Idem, *Introduction,* în vol. „L'Alsace romantique. Exposition (novembre-décembre 1930)", Strasbourg, Société des Amis des Arts de Strasbourg, 1930
Idem, *Introduction,* în vol. „Les Vosges alsaciennes. Nature, art, histoire", Strasbourg, Éditions des Dernières Nouvelles de Strasbourg, 1966
Idem, *Les origines de l'élément démoniaque dans l'art de Grünewald,* în „Atti del Congresso Internazionale di Studi Umanistici", Roma 1952
Idem, *Un romantique alsacien. Théophile Schuler (1821–1878),* extrait de la „Vie en Alsace", Strasbourg, 1928
Idem, *Sébastien Stoskopff,* în „L'Œil", 76, Paris, avril 1961
Idem, *Sébastien Stoskopff, peintre de natures mortes (1597–1657),* în „Trois siècles d'art alsacien (1648–1948)", Éditions des Archives Alsaciennes d'Histoire de l'Art, Librairie Istra, Strasbourg – Paris 1948
Idem, *Strasbourg et Colmar, histoire artistique de deux villes,* în vol. „Alsace", générale de Lattre de Tassigny, Lucien Dollinger, Hans Haug, René Paira, illustrations de J-M. Curutchet, Paris, Éditions Jacques Vautrain, 1947
Idem, *Trois peintres strasbourgeois de natures mortes,* extras din „La Revue des Arts", 3, Paris 1952
Idem, *Trois siècles d'art alsacien. Introduction,* în „Trois siècles d'art alsacien (1648–1948)", Éditions des Archives Alsaciennes d'Histoire de l'Art, Librairie Istra, Strasbourg – Paris 1948
Heitz, Robert, *L'art en Alsace,* în vol. „Visages de l'Alsace", Pierre Marthelot, Philippe Dollinger, Robert Heitz, Alfred Biedermann, Paris, Éditions des Horizons de France, 1948
L'Huillier, Fernand, *L'Alsace contemporaine: un destin exceptionnel,* în vol. „Histoire de l'Alsace", sous la direction de Philippe Dollinger, Toulouse, Éditions Ouest France, Éditions Privat, 2001
Jacquot, Dominique, *Autour de 1934, au temps des « peintres de la réalité »,* în vol. „Hans Haug, homme de musées. Une passion à l'œuvre", sous la direction de Bernadette Schnitzler, Anne-Doris Meyer, Strasbourg, Musées de la ville de Strasbourg, 2009
Jarrassé, Dominique, *Ethnicisation de l'histoire de l'art en France 1840–1870: le modèle philologique,* în vol. „Histoire de l'histoire de l'art en France au XIXe siècle", études réunies et publiées par Roland Recht, Philippe Sénéchal, Claire Barbillon, François-René Martin, Paris, La Documentation Française, 2008

Jollet, Étienne, *L'histoire de l'art entre histoire et esthétique: le cas de Taine,* în vol. „Histoire de l'histoire de l'art en France au XIXe siècle", études réunies et publiées par Roland Recht, Philippe Sénéchal, Claire Barbillon, François-René Martin, Paris, La Documentation Française, 2008

Jullian, Camille, *Ce que l'Alsace doit à la Gaule,* extrait des « Cahiers alsaciens », Strasbourg, janvier 1913

Koch, Jules, *Les Alsaciens à Paris et dans les départements,* în vol. „L'Alsace depuis son retour à la France", I, Strasbourg, Comité Alsacien d'Études et d'Information, 1932

Laugel, Anselme, *L'art populaire alsacien,* extras „Annales d'Alsace", publiées par l'Union Amicale d'Alsace-Lorraine, Paris-Nancy, 1917

Lorentz, Philippe, *Le musée, un « laboratoire de l'historie de l'art »: Hans Haug et les « primitifs alsaciens »,*), în vol. „Hans Haug, homme de musées. Une passion à l'œuvre", sous la direction de Bernadette Schnitzler, Anne-Doris Meyer, Strasbourg, Musées de la ville de Strasbourg, 2009

Marot, Pierre, *Avant-propos* (la capitolul dedicat Lorenei), în „Chefs d'œuvre de l'art alsacien et de l'art lorrain", octobre-novembre 1948, Musée des Arts Décoratifs, Paris 1948

Martin, François-Reném, *Attribuer l'Alsace. Maurice Barrès, les nationalistes alsaciens et la* Vierge au Buissons de Roses *de Martin Schongauer,* în „Bulletin 1997–2000. Société Schongauer", Colmar, Musée d'Unterlinden, 2001

Idem, *L'histoire de l'art des vaincus. L'Alsace et son art dans l'historiographie française entre 1870 et 1918,* în vol. „Histoire de l'histoire de l'art en France au XIXe siècle", études réunies et publiées par Roland Recht, Philippe Sénéchal, Claire Barbillon, François-René Martin, Paris, La Documentation Française, 2008

Marthelot, Pierre, *Géographie humaine de l'Alsace,* în vol. „Visages de l'Alsace", Pierre Marthelot, Philippe Dollinger, Robert Heitz, Alfred Biedermann, Paris, Éditions des Horizons de France, 1947

Meyer, Anne-Doris, *Les années de formation (1907–1919),* în vol. „Hans Haug, homme de musées. Une passion à l'œuvre", sous la direction de Bernadette Schnitzler, Anne-Doris Meyer, Strasbourg, Musées de la ville de Strasbourg, 2009

Idem, *Hans Haug et le musée de l'Œuvre Notre-Dame,* în „Revue d'Alsace", 132, Strasbourg, 2006

Idem, *Le musée de l'Œuvre Notre-Dame,* în vol. „Hans Haug, homme de musées. Une passion à l'œuvre", sous la direction de Bernadette Schnitzler, Anne-Doris Meyer, Strasbourg, Musée de la Ville de Strasbourg, 2009

Moldovan, Corina, *Une nouvelle discipline interdisciplinaire: la géocritique,* în „Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica", X, 1, Alba Iulia, 2009

Naumann, Hans Heinrich, *Le premier élève de Martin Schongauer: Mathis Nithart,* în „Archives Alsaciennes d'Histoire de l'Art", XIV, Strasbourg 1935

Nicoară, Simona; Nicoară, Toader, *Reperele identității naționale,* în vol. „Incluși și excluși. Problema identitară în epocile modernă și contemporană. Conferințele de vară de la Telciu. Ediția I, Telciu, 20–21 iulie 2012", editor Valer Simion Cosma, Cluj, Editura Eikon, 2013

Peer, Shanny, *Le folklore et les arts,* în „Le régionalisme, architecture et identité", sous la direction de François Loyer et Bernard Toulier, Paris, Éditions du Patrimoine, 2001

Peltre, Christine, *Introduction – Des usages d'un outil,* în vol. „La notion d'« École »", études rassemblée par Christine Peltre et Philippe Lorentz, Strasbourg, Presses Universitaires de Strasbourg, 2007

Régamey, Raymond, *Introduction,* în vol. „L'Art en Alsace. Exposition organisée sous le patronage de la Société des Amis des Arts de Strasbourg", Paris, Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes, 1925

Sabău, Nicolae, *„Turbulențe" naționale (naționaliste) în istoria artei europene (sec. XIX – prima jumătate a sec. XX),* în vol. „Biserică, societate, identitate. In honorem Nicolae Bocșan", coord. Sorin Mitu, Rudolf Gräf, Ana Sima, Ion Cârja, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2007

Schneider, Camille, *La littérature alsacienne,* în vol. „L'Alsace depuis son retour à la France", Ier supplément, Strasbourg, Comité Alsacien d'Études et d'Information, 1937

Trifesco, Valentin, *L'anniversaire des 300 ans d'administration française de l'Alsace (1648–1948) et le message régionaliste de l'historien d'art et muséographe strasbourgeois Hans Haug,* în „Romanian Review of Political Sciences and International Relations", X, 1, București, 2013

Idem, *L'invention d'un monument. La cathédrale de Strasbourg: symbole national – symbole régional,* în „Romanian Review of Political Sciences and International Relations", X, 2, București, 2013

Idem, *Ion Chinezu et le transylvanisme. Une première approche,* în vol. „Austrian Influences and Regional Identities in Transylvania", edited by François Bréda, Valentin Trifesco, Luminița Ignat-Coman, Giordano Altarozzi, Bratislava – Frauenkirchen, Editura AB-ART – Grenzenlose Literatur, 2012

Trifescu, Valentin, *Aspecte ale identității de frontieră. Regionalism și geografii identitare în Alsacia interbelică,* în vol. „Geografii identitare – identități culturale", coord. P. Pușcaș, V. Trifescu, S. Molnar, V. Ilyes, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2014

Idem, *Le campanilisme dans l'histoire de l'art. Hans Haug et sa conception de l'art alsacien,* în „Perspectives contemporaines sur le monde médiéval", 1, Pitești 2009

Idem, *Campanilismul în istoria artei. Hans Haug și concepția sa referitoare la arta alsaciană,* în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium", LIV, 1, Cluj-Napoca 2009

Idem, *Der Garten des Museums* l'Œuvre Notre-Dame *von Strasbourg: Ort der Erinnerung und der regionalen Identität,* în vol. „Buch – Wissen – Identität. Kulturwissenschaftliche Studien", Herausgeber Valer Simion Cosma, Edit Szegedi, Eikon Verlag, Cluj, 2014

Idem, *Introducere în* campanilismul *alsacian și transilvănean. Hans Haug, Kós Károly și Coriolan Petranu,* în *Transilvania,* XXXIX (CXV), 10, Sibiu, 2010

Idem, *Une idée sur la Transylvanie. L'historien de l'art Coriolan Petranu,* în „Transylvanian Review", XXI, Supplement no. 3, Cluj, 2012

Vauchez, André, *La Cathédrale,* în vol. „Les Lieux de mémoire", III, 2, sous la direction de Pierre Nora, Paris, Éditions Gallimard, 1992

Sitografie

Labrusse, Rémi, *Délires anthropologiques: Josef Strzygowski face à Alois Riegl,* în „Histoire de l'art et anthropologie", Paris, coédition INHA/Musée du Quai Branly (« Les actes »), 2009, [En ligne], mis en ligne le 28 juillet 2009, consulté le 29 juillet 2013, http://actesbranly.revues.org/268

***, *Le séjour de Hans Haug à Cheverny durant la dernière guerre,* în http://lagrenouillememoire.blogspot.ro/2012/12/le-sejour-de-hans-haug-cheverny-durant.html, (accesat în 4 aprilie 2013)

ISBN: 978-606-37-0010-1